

מגילת איכה

פרק א

(א) **אִיכָה יִשְׁבֶּה בְּדָד הָעִיר רַבְתִּי עִם הָיְתָה כְּאַלְמָנָה, רַבְתִּי בְּגוֹיִם שְׂרָתִי בְּמַדִּינֹת הָיְתָה לְמַס.**

איך קרה לעיר שישבה בדד? איך קרה לעיר שהיו בה עם רב שנהיתה לאלמנה? איך קרה לעיר שהיתה החשובה אצל האומות ונחשבה ל'שרה' בין המדינות שעתה נהייתה לעיר הנותנת מס?

בדד - אפשר לומר: בדד מעמה היושבים בה כי יצאו לגלות, והיא לבדה (רש"י). או לפרש: בדד - מהעמים שסביבה, וכמו שאומר בפסוק הבא 'כָּל רַעְיָהּ בָּגְדוּ בָּהּ הִיוּ לָהּ לְאִיבִים'.

רבתי עם - רש"י: רבת עם, שהיה עמה רב.

היתה כאלמנה - מהעם, או ביחס לבעלה - שהוא ה'.

רבתי בגוים - אבן עזרא: איננה כראשונה (רבתי עם) רק בלשון גדולה כמו 'ורבי המלך' יעל כל רב ביתו. ולפי זה 'רבתי עם' בכמות, 'רבתי בגוים' באיכות.

(ב) **בְּכֹו תִבְכֶּה בְּלַיְלָה וְדַמְעָתָה עַל לַחְיָהּ אֵין לָהּ מְנַחֵם מִכָּל אֲהַבְיָהּ, כָּל רַעְיָהּ בָּגְדוּ בָּהּ הִיוּ לָהּ לְאִיבִים.**

(ג) **גְּלַתָּה יְהוּדָה מֵעֲנִי וּמִרַב עֲבָדָה הִיא יִשְׁבֶּה בְּגוֹיִם לֹא מִצָּאָה מְנוּחַ, כָּל רִדְפֶיהָ הִשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמְצָרִים.**

מעני ומרב עבודה - המ' היא מ' הסיבה.

לא מצאה מנוח - נתקיים בהם 'ובגוים הם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך' (דברים כח סה).

בין המצרים - רש"י: גבולים של שדה וכרם שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס. ראיתי מפרשים: בתוך גבולות ממלכת יהודה.

(ד) **דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָּאִי מוֹעֵד כָּל שְׁעָרֶיהָ שׁוּמְמִין כְּהִנְיָה נֶאֱנָחִים, בְּתוֹלְתֶיהָ נוֹגוֹת וְהִיא מֵר לָהּ.**

באי מועד - באים בזמן המועד או אל מקום המועד.

נוגות - אבן עזרא: מלשון תוגה ויגון והתיי"ו והנו"ן נוספים.

בתולותיה נוגות - ראיתי מפרשים: דרך הבתולות לצאת במחולות בימי חג, כמו 'ויאמרו הנה חג ה' בשלו מימים ימימה... וראיתם והנה אם יצאו בנות שילו לחול במחלות' (שופטים כא יט-כא) וכך ניבא ירמיה לעתיד 'ובאו ורננו במרום ציון... אז תשמח בתולה במחול' (ירמיה לא יא-יב).

(ה) **הִיו צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אִיבֶיהָ שְׁלוּ כִי יְהִנֶּה הוֹגָה עַל רֹב פְּשָׁעֶיהָ, עוֹלָלֶיהָ הִלְכוּ שְׁבִי לְפָנַי צָר.**

צריה לראש - נתקיים בהם דברי התוכחה 'הוא יהיה לראש' (דברים כח מד).

שלו - אבן עזרא: מגזרת שלוח.

הוגה - רש"י: הדאיבה והוא לשון יגון.

(ו) **וַיֵּצֵא מִן בַּת { מִבַּת צִיּוֹן } כָּל הַדָּרָה, הִיו שָׂרֶיהָ כְּאִילִים לֹא מִצָּאוּ מְרֻעָה וַיִּלְכוּ בְּלֹא כֹחַ לְפָנַי רוֹדֶף.**

(ז) **זָכְרָה יְרוּשָׁלַם יְמֵי עֲנָה וּמְרוֹדֶיהָ כָּל מַחְמַדֶּיהָ אֲשֶׁר הִיוּ מִימֵי קֶדֶם, בְּנִפְל עִמָּה בְּיַד צָר וְאֵין עוֹזָר לָהּ רְאוּהָ**

צָרִים שֶׁחָקוּ עַל מְשֻׁבְתָּהּ.

ירושלים זכרה בימי עניה את כל מחמדיה שהיו מימי קדם, כאשר הצוררים ראו שעמה נפל ביד צר ולא היה מי שיעזור לה הם לעגו על נפילתה.

מרודיה - רש"י: לשון צער כמו (שופטים יא) וירדתי על ההרים (תהלים נה) אריד בשיחי ואהימה. תרגום יונתן: לשון טלטול.

שחקו על משבתיה - רש"י: שמחו על שביתת משושה חגה חדשה ושביתה.

(ח) חֲטָא חֲטָאָה יְרוּשָׁלַם עַל כֵּן לְנִידָה הִנְתָּהּ, כָּל מְכַבְּדֶיהָ הַזִּילוּהָ כִּי רָאוּ עֲרֹנֹתֶיהָ גַם הִיא נֶאֱנָחָה וְתִשָּׁב אַחֲזֹר.

לנידה - רש"י: לגולה לשון נע ונד. אבן עזרא: ללעג כמו מנוד ראש והוא מגזרת נע ונד. ואם נסביר שענינו כאשה נידה מתאים ההמשך בפסוק הבא 'טִמְאַתָּה בְּשׁוּלֶיהָ'.

הזילוה - אבן עזרא: הפך הכבוד כמו להוציא יקר מזולל רק הוא משורש אחר או טעמו הורידו או עשו שתזל דמעתה.

(ט) טִמְאַתָּה בְּשׁוּלֶיהָ לֹא זָכְרָה אַחֲרֵיתָהּ וְתָרַד פְּלָאִים אֵין מְנַחֵם לָהּ, רָאָה יְהוָה אֶת עֲנִי כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב.

טומאתה בשוליה - רש"י: לשון גנאי הוא, דם נדותה ניכר בשולי בגדיה כלומר חטאותיה גלויין, הרבה עשאתן בגלוי.

לא זכרה אחריתה - רש"י: כשהיו חוטאין לא נתנו לב מה תהיה אחריתם, לפיכך - ותרד פלאים ירידתם נפלות פלאים הרבה שהכל פליאים שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר.

כי הגדיל - נראה לפרש: כאשר הגדיל.

(י) יָדוּ פָּרַשׁ צָר עַל כָּל מְחַמְדֶיהָ, כִּי רָאָתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁה אֲשֶׁר צוּיְתָה לֹא יָבֹאוּ בְּקֶהֱל לָךְ.

הצר שלח את ידו בכל מחמדיה, וזה היה כאשר ראתה את הגוים אשר צויתה 'לא יבאו בקהל לך' שהם באו אל מקדשה.

צר - רש"י: עמון ומואב.

מחמדיה - רש"י: ספרי תורות, שנאמר בהם (תהלים יט) הנחמדים מזהב, הכל נפנו לבוז כסף וזהב, והם נפנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם (דברים כג) לא יבא עמוני וגו'.

בקהל לך - בקהל שלך.

(יא) כָּל עַמָּה נֶאֱנָחִים מִבְּקָשִׁים לָחֵם נִתְּנוּ מִחַמְדֵיהֶם { מְחַמְדֵיהֶם } בְּאֶחָל לְהָשִׁיב נַפְשׁ, רָאָה יְהוָה וְהִבִּיטָה כִּי הִיטִי זֹלְלָהּ.

להשיב נפש - ראיתי מפרשים: להשיב את הנפש המתעלפת מרעב, כמו 'תשב נא נפש הילד הזה על קרבו' (מלכים יז כא), או שהוא מלשון להרגיע כמו 'מענה רך ישיב חמה' (משלי טו א).

זוללה - אבן עזרא: כמו זולל וסובא.

עד פסוק זה דבר המקונן בלשון נסתר, ומכאן מדברת ירושלים על עצמה (חוץ מפסוק יז).

(יב) לֹא אֶלֶיכֶם כָּל עֲבָרֵי דָרְךְ הִבִּיטוּ וְרָאוּ אִם יֵשׁ מְכָאוֹב כְּמְכָאֲבֵי אֲשֶׁר עוֹלָל לִי, אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן

אפו.

לא עליכם - אבן עזרא: לא יגיע אליכם, מה שהגיע אלי.

עולל - אבן עזרא: נעשה לו.

(יג) ממרום שלח אש בעצמתי וירדנה, פרש רשת לרגלי השיבני אחר נתנני שממה כל היום דנה.

אש - משל לכעס.

וירדנה - רש"י: וירדה אותה וישבר אותה ע"י רידוי.

(יד) נשקד על פשעי בידו ושתרגו עלו על צוארי הכשיל פחי, נתנני אדני בידי לא אוכל קום.

נשקד - רש"י: מסומן. אבן עזרא: נמהר.

ישתרגו - הפשעים עלו על צווארי והסתבכו בי כשריגי גפן.

(טו) סלה כל אפירי אדני בקרבי קרא עלי מועד לשבר בחורי, גת דרך אדני לבתולת בת הונדה.

סלה - רש"י: רמס ורפס לשון (ישעיה סב) סולו סולו המסילה.

קרא עלי מועד - קבע זמן.

גת דרך - רש"י: לשון הריגה כמו (ישעיה סב) פורה דרכתי לבדי כדורך ענבי להוציא יינם כך רמס הנשים להוציא דמם. ואולי כוונת הפסוק לדם בתולים.

(טז) על אלה אני בוכיה עיני עיני ירדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי, היו בני שוממים כי גבר אויב.

אלה - אם כוונת הפסוק להמשיך את הפסוק הקודם, כוונתו על הבחורים והבתולות. ואפשר שכוונתו על המשך הפסוק - על הבנים השוממים.

(יז) פרשה ציון בידיה אין מנחם לה צנה יהנה לינקב סביביו צריו, היתה ירושלים לנדה ביניהם.

פרשה ציון בידיה - רש"י: כאדם המוליך ידיו מוליכם ומביאם ומצטער בהם. ראיתי מפרשים: פרשה לתפילה.

(יח) צדיק הוא יהנה פי פיהו מריתי, שמעו נא כל עמים {העמים} וראו מכאבי בתולתי ובחורי הלכו בשבי.

נא - אבן עזרא: כל נא בלשון עתה וכן אוי נא לנו כי חטאנו גם אל נא רפא נא לה על כן השיב השם הלא תכלם שבעת ימים, יומת נא, דבר נא, שמע נא, ועם תוספת אל"ף (אנא) לשון בקשה.

(יט) קראתי למאהבי המה רמוני כהני וזקני בעיר גועו, כי בקשו אכל למו וישבו את נפשם.

מאהבי - אבן עזרא: איננו כמו אוהבי אלא המבקשים שאוהב אותם.

כי בקשו - כאשר בקשו.

(כ) ראה יהנה פי צר לי מעי חמרמרו נהפך לבי בקרבי כי מרו מריתי, מחוץ שפלה חרב בבית פמנות.

חמרמרו - רש"י: כווצו, ויש בלשון משנה נפלה לאור ונחמרו בני מעיה. אבן עזרא: טעמו כמו עכורים וכן פני חמרמרו והוא מגזרת חומר כי הבכי כמים וכן יין חמר.

בבית כמות - בבית יש כמו מוות.

(כא) שָׁמְעוּ כִּי נִאֲנַחָה אֲנִי אֵין מְנַחֵם לִי, כָּל אִיבֵי שָׁמְעוּ רַעְתִּי שָׁשׂוּ, כִּי אֲתָה עֲשִׂיתָ, הַבֵּאתָ יוֹם קָרָאתָ וַיְהִי כְמוֹנִי.

כי נאנחה אני - כאשר אני נאנחה.

(כב) תְּבֹא כָּל רַעְתָּם לְפָנַי וְעוֹלָל לְמוֹ, כַּאֲשֶׁר עוֹלְלָתָ לִי עַל כָּל פְּשָׁעֵי, כִּי רַבּוֹת אֲנַחְתִּי וְלִבִּי דָוִי.

עולל - אבן עזרא: עשה מגזרת עלילותיו, והנכון שטעמו כמו סבה וכן ולו נתכנו עלילות.

פרק ב

(א) אֵיכָה יַעֲיֵב בְּאִפּוֹ אֲדֹנָי אֶת בֵּית צִיּוֹן הַשְּׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ תַּפְאָרֶת יִשְׂרָאֵל, וְלֹא זָכַר הַדָּם רַגְלָיו בְּיוֹם אָפוּ.

יעיב - אבן עזרא: י"א יעיב מעב כמו יחשיך, והנכון יגביה עד עב.

הדום - רש"י: שרפרף מרגלותיו וזה בית המקדש.

ראיתי מוסיפים: כמו 'נבואה למשכנותיו נשתחוה להדום רגליו' (תהילים קלב ז).

(ב) בָּלַע אֲדֹנָי לֹא {וְלֹא} חָמַל אֶת כָּל נְאוֹת יַעֲקֹב, הֲרִס בְּעֵבְרָתוֹ מִבְּצָרֵי בֵּית יְהוּדָה הַגִּיעַ לְאֶרֶץ, חָלַל מִמְלַכָּה וְשָׂרִיָּה.

עברתו - כעסו.

(ג) גָּדַע בְּחָרֵי אֶף כָּל קָרוֹן יִשְׂרָאֵל, הִשִּׁיב אַחוֹר יַמִּינוּ מִפְּנֵי אוֹיֵב, וַיִּבְעַר בְּיַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר לָהֶבֶת אֲכָלָה סָבִיב.

ה' גדע בכעסו החזק את כל הכבוד של ישראל, ה' השיב את ימינו לאחור ולא עזר

(ד) דָּרַךְ קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב, נִצַּב יַמִּינוּ כְּצָר, וַיַּהַרֵג כָּל מַחֲמַדֵּי עֵין, בְּאֶהֱל בֵּית צִיּוֹן שֶׁפָּךְ כַּאֲשֶׁר חֲמָתוֹ.

דרך קשתו - רש"י: כך דרך קשת שהם חזקים לשום רגלו עליהם כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה.

כך נאמר להם בנבואה, בשירת האזינו - 'חצי אכלה בס' (דברים לב כג).

נצב ימינו - השלמה לנאמר לעיל, בשמאל דורך הקשת ובימין יורה את החץ.

(ה) הִיָּה אֲדֹנָי כְּאוֹיֵב, בָּלַע יִשְׂרָאֵל, בָּלַע כָּל אַרְמְנוֹתֶיהָ, שָׁחַת מִבְּצָרֵינוּ, וַיִּרְבַּב בְּבֵית יְהוּדָה תִּאֲנִיָּה וְאֲנִיָּה.

(ו) וַיַּחֲמֹס כַּגֶּן שָׁשׂוּ, שָׁחַת מוֹעֵדוֹ, שֶׁפַח יְהוָה בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשַׁבָּת, וַיִּנְאֹץ בְּזַעַם אָפוּ מֶלֶךְ וְכֹהֵן.

מועדו - מקום מועדו.

מועד - יום המועד.

כהן - זהו מה שכתוב 'ויקח רב טבחים את שריה כהן הראשי' (מלכים כד יח).

(ז) זָנַח אֲדֹנָי מִזְבָּחוֹ, נָאָר מִקִּדְשׁוֹ, הִסְגִּיר בְּיַד אוֹיֵב חוֹמֹת אַרְמְנוֹתֶיהָ, קוֹל נְתָנוּ בְּבֵית יְהוָה כְּיוֹם מוֹעֵד.

זנח - עזב.

נאר - רש"י: ביטל, וכן (תהלים פט) 'נארת ברית עבדך'.

(ח) חֶשֶׁב יִהְיֶה לְהַשְׁחִית חֹמֶת בַּת צִיּוֹן, נְטֵה קוֹ, לֹא הִשִּׁיב יָדוֹ מִבַּלְעַ, וַיֵּאבֵל חַל וְחֹמֶה, וַיִּחַדּוּ אֶמְלָלוּ.

קו - כלי בניה, וכאן שימש לצורך הריסה.

ויאבל - גרם אבלות.

(ט) טָבְעוּ בְּאֶרֶץ שְׁעָרֶיהָ אֶבֶד וְשִׁבְר בְּרִיחֶיהָ, מִלְכָּה וְשָׂרִיָּה בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה גַם נְבִיאָיָה לֹא מָצְאוּ חֲזוֹן מִיָּהוָה.

כך ניבא יחזקאל: 'הנה על הנה תבוא ושמעה אל שמועה תהיה ובקשו חזון מנביא ותורה תאבד מכהן ועצה מזקנים' (יחזקאל ז כו).

(י) יִשְׁבוּ לְאֶרֶץ יְדֵמוֹ זִקְנֵי בַת צִיּוֹן הֶעֱלוּ עִפְרֹן עַל רֵאשִׁים חֲגָרוּ שָׁקִים, הוֹרִידוּ לְאֶרֶץ רֵאשֵׁן בְּתוֹלַת יְרוּשָׁלַם.

זקני ציון נהגו מנהגי אבלות: ישבו על הארץ, היו בשתיקה, העלו עפר על ראשם וחגרו שקים. ובתולות ירושלים הורידו את ראשם לארץ.

ראשם - אבן עזרא: שער ראשם או כמשמעו (על הראש).

(יא) כָּלוּ בְּדַמְעוֹת עֵינֵי חֲמֻרְמָרוֹ מְעִי נִשְׁפָּךְ לְאֶרֶץ כְּבִדֵי עַל שִׁבְר בַּת עַמִּי, בְּעֵטֶף עוֹלָל וַיּוֹנֵק בְּרַחֲבוֹת קַרְיָה.

כל גופי עטוף יגון על שבר עמי: דמעות עיני כלו, מעי התכווצו, כבדי נשפך לארץ. וזה היה כאשר העולל והיונק התעלפו ברחובות עיר.

(יב) לְאִמָּתָם יֹאמְרוּ אֵינָה דָגָן וַיִּין, בְּהַתְעַטְפָם כְּחָלָל בְּרַחֲבוֹת עִיר בְּהַשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָם אֶל חֵיק אִמָּתָם.

העולל והיונק היו אומרים לאמותם כאשר התעלפו כחלל ברחובות העיר ויצאה נפשם בחיק אמותם: היכן הדגן והיין שהיה לנו בעבר.

מפסוק הבא פונה המקוון בלשון נוכח אל ירושלים.

(יג) מָה אֶעֱיִדְךָ מָה אֲדַמָּה לְךָ הַבַּת יְרוּשָׁלַם מָה אֲשׁוּה לְךָ וְאֶנְחַמְךָ בְּתוֹלַת בַּת צִיּוֹן, כִּי גָדוֹל כִּיָּם שִׁבְרְךָ מִי יִרְפָּא לְךָ.

אעידך, אדמה לך, אשוה לך - רש"י: כשבאה צרה על אדם אומר לו אף בפלוני עלתה כך תנחומים הם לו.

(יד) נְבִיאֲךָ חֲזוֹן לְךָ שׂוֹא וְתַפֵּל וְלֹא גָלוּ עַל עֹנֶיךָ לְהַשִּׁיב שְׁבִיתְךָ {שְׁבוּתְךָ}, וַיִּחַזְוּ לְךָ מִשָּׂאוֹת שׂוֹא וּמִדוּחִים.

נביאי השקר 'ראוי' עליך נבואות שוא ותפל, ו'ב'נבואותיהם' לא גלו לך מה יקרה בגלל עוונך כדי להשיב אותך משובבותך, אלא 'ראוי' עליך נבואות שוא ודברים שהרחיקו אותך מה'.

תפל - רש"י: דברים שאין בהם טעם. וכמו 'היאכל תפל מבלי מלח' (איוב ו ו).

שבותך - רש"י: לשון שובבה.

משאות - נבואות. כמו בהרבה מקומות: 'משא בבל אשר חזה ישעיהו' 'משא דבר ה' על ישראל'.

(טו) סָפְקוּ עֲלֶיךָ כַּפַּיִם כָּל עֲבָרֵי דָרְךָ שָׂרְקוּ וַיִּנְעוּ רֵאשִׁים עַל בַּת יְרוּשָׁלַם, הַזֹּאת הָעִיר שִׁיאֲמָרוּ כְּלִילַת יַפִּי מְשׁוֹשׁ לְכָל הָאֶרֶץ.

ספקו עליך כפיים - הכאת כף על כף לאות צער, וכמו אצל בלק.

שרקו - רש"י: נופח בפיו, ודרך אדם לעשות כן הרואה דבר חשוב שחרב וכלה.

כלילת יופי - רש"י: כל היופי היה שלה.

(טז) פָּצוּ עֲלֵיךְ פִּיהֶם כָּל אוֹיְבֵיךָ שֶׁרָקוּ וַיַּחֲרָקוּ שֶׁן אָמְרוּ בְּלִעְנֵנוּ, אַךְ זֶה הַיּוֹם שֶׁקִּוִּינָהוּ מִצָּאֵנוּ רָאִינוּ.

דימה את האויב לחיה טורפת כמו 'פצו עלי פיהם, אריה טורף ושואגי' (תהילים כב יד).

(יז) עֲשֵׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמַם בַּצַּע אֲמַרְתּוֹ אֲשֶׁר צָוָה מִימֵי קֶדֶם הָרֵס וְלֹא חָמַל, וַיִּשְׁמַח עֲלֵיךְ אוֹיֵב הַרִים קָרוֹן צָרִיךְ.

בצע - הוציא מהכוח אל הפועל.

(יח) צָעַק לְבָם אֶל אֲדָנָי, חוֹמַת בַּת צִיּוֹן הוֹרִידִי כִנְחַל דְּמָעָה יוֹמָם וְלַיְלָה אֵל תִּתְּנֵי פוֹגַת לְךָ אֵל תִּדְּם בַּת עֵינֶיךָ.

פוגת - הפסקה, והוא מקביל ל'אל תדום'.

(יט) קוֹמֵי רִנֵּי בַלִּיל {בַּלַּיְלָה} לְרֹאשׁ אֲשֶׁמְרוֹת שִׁפְכֵי כַּמִּים לְבַךְ נִכַח פְּנֵי אֲדָנָי שְׂאֵי אֱלֹוֵי פִּפְיֶךָ עַל נֶפֶשׁ עוֹלְלֵיךְ הָעֲטוּפִים בְּרָעַב בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת.

פסוקים יח-יט הם פניה לירושלים לפנות לה' בתחינה, ובפסוק הבא ירושלים פונה לה' בקריאה בלשון שאלה.

(כ) רֵאָה יְהוָה וְהִבִּיטָה לְמִי עוֹלְלָתָ כִּי אִם תֵּאכְלֶנָּה נְשִׁים פְּרִיִם עַלְלֵי טַפְחִים אִם יִהְרַג בְּמִקְדָּשׁ אֲדָנָי כִּי הֵן וְנָבִיא.

אם תאכלנה - האם קרה כן?

טפחים - אבן עזרא: כמנהג הנשים עם ילדיהם קטנים שישנו. והיינו לטפוח עליהם.

(כא) שָׁכְבוּ לְאַרְץ חוּצוֹת נַעַר וְזָקֵן בְּתוֹלְתֵי וּבַחוּרֵי נָפְלוּ בְּחָרֵב הָרִגְתָּ בַּיּוֹם אַפְּךָ טַבַּחְתָּ לֹא חָמַלְתָּ.

שכבו - אבן עזרא: כמו 'ושכבתי עם אבותי'. והיינו - גועו.

(כב) תִּקְרָא כַּיּוֹם מוֹעֵד מְגוּרֵי מִסְבֵּיב וְלֹא הָיָה בַּיּוֹם אִף יְהוָה פְּלִיט וְשָׁרִיד אֲשֶׁר טַפַּחְתִּי וְרַבִּיתִי אִיבֵי כָלָם.

קראת את העמים שגרים סביבי להתאסף עלי לבית המקדש כאילו היה זה יום מועד והתאספות, ובאותו יום שהיה יום כעס לא היה פליט ושריד, את הבנים שטפחתי וגדלתי כלה אויבי.

מגורי - שכני, הגרים לידי.

פרק ג

א-כא היסורים:

(א) אֲנִי הַגָּבֵר רָאָה עֵנִי בְּשִׁבְט עֵבְרָתוֹ.

בפרק זה ירמיה מקונן על עצמו, אך הרבה פסוקים הם דברי כנסת ישראל.

(ב) אוֹתֵי נֶהַג וַיִּלְךְ חֶשֶׁךְ וְלֹא אוֹר.

(ג) אַךְ בִּי יָשָׁב יִהְפֹךְ יָדוֹ כָּל הַיּוֹם.

ה' חוזר ומכה אותי, את ישראל.

(ד) בְּלֶה בְּשָׂרֵי וְעוֹרֵי שֶׁבֶר עֲצָמוֹתַי.

בשר, עור ועצמות - כולל כל הגוף.

(ה) בָּנָה עָלַי וַיִּקַּף רֹאשׁ וּתְלָאָה.

ראש - מרירות, כמו 'ראש ולענה'.

תלאה - צרה.

(ו) בְּמַחְשָׁכִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמַתִּי עוֹלָם.

מתי עולם - שאין להם תקווה לאור.

(ז) גָּדַר בְּעַדֵּי וְלֹא אֵצֶא הַכְּבִיד נַחֲשָׁתִי.

נחשתי - אזיקי הנחושת.

(ח) גַּם כִּי אֲזַעַק וְאֲשׁוּעַ שְׁתָּם תִּפְלְתִי.

(ט) גָּדַר דְּרָכֵי בְּגִזִּית נְתִיבַתִּי עֹהָ.

גזית - אבני גזית.

עוה - קלקל.

(י) דָּב אַרְבֵּה הוּא לִי אֶרְיָה { אָרִי } בְּמִסְתָּרִים.

ה' מתנהג עמי כמנהג הדב והארי האורבים במסתרים.

(יא) דְּרָכֵי סוֹרֵר וַיִּפְשַׁחֲנִי שְׁמֵנֵי שָׁמֶם.

דרכי סורר - רש"י: פזר קוצים בדרכי. וכך בהושע (ב ח) 'הִנְנִי שֶׁךְ אֶת דְּרָכֶיךָ בְּסִירִים'.

ויפשחני - מלשון וישסעני, וישספני. וכך בשמואל א' (טו לג) 'וַיִּשְׁסַף שְׁמוּאֵל תְּרַגְּם יוֹנָתָן: יופשח שמואל'.

(יב) דָּרַךְ קִשְׁתּוֹ וַיִּצְיָבֵנִי כַּמְטָרָא לַחֶץ.

דרך קשתו - עיין לעיל ב ד.

מטרה - הנקודה שאליה מכוון היורה את חיציו.

(יג) הִבִּיא בְּכַלְיוֹתַי בְּנֵי אֲשָׁפְתוֹ.

בני אשפתו - האשפה היא הנרתיק שבו נותנים החיצים. והמקונן דימה את האשפה לבטו ההרה (אבן עזרא)

וא"כ החיצים הם בני האשפה.

(יד) הָיִיתִי שְׁחֹק לְכָל עַמִּי נִגְיָנְתָם כָּל הַיּוֹם.

הייתי - אם הוא דברי ירמיה על עצמו, כוונתו שכאשר אמר את נבואתיו זלזלו בו ולעגו לו וכמו שאמר

'הָיִיתִי לְשְׁחֹק כָּל הַיּוֹם כְּלֶה לַעֲגֵ לִי (ירמיה כ ז). אם נפרש שפסוק זה הוא דברי כנסת ישראל, כוונתו

שהעמים שוחקים על ישראל.

(טו) הַשְּׁבִיעֵנִי בְּמִרְזָרִים הַרְוֵנִי לַעֲנָה.

הרוני - השקה אותי.

כענין פסוק זה ניבא ירמיה: 'לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַנְּנִי מֵאֲכִילֶם אֶת הָעָם הַזֶּה לְעֵנֶה וְהִשְׁקִיתִים מִי רֹאשׁי.'

(טז) וַיִּגְרַס בְּחֶצֶץ שְׁנֵי הַכְּפִישָׁנִי בְּאֶפְרַיִם.

ויגרס - שבר, וכמו 'גָּרַשׁ בְּרִמְלֵי' - גרעיני חיטה שבורים. והיינו שבמקום לאכול לחם אכלו חצץ.

הכפישני - כמו 'כבש פניו בקרקע', ורש"י פירש: כפה אותי באפר ככלי הכפוי על פיו.

(יז) וַתִּזְנַח מִשְׁלֹם נַפְשִׁי נְשִׁיתִי טוֹבָה.

ותזנח - ותעזוב, והוא מקביל ל'נשיתי' שענינם שכחה והתרחקות.

(יח) וְאָמַר אֲבִד נַצְחִי וְתוֹחַלְתִּי מִיְהוָה.

נצחי - אבן עזרא: עמידתי בנצח שיש לי.

תוחלתי - תקוותי.

(יט) זָכַר עֲנִי וּמְרוּדִי לְעֵנֶה וְרֹאשׁ.

זכור ה' את מצבי בעניי ומרודי שהם מרים כלענה וראש.

(כ) זָכוֹר תִּזְכּוֹר וְתִשְׁיַח {וְתִשׁוּחַ} עָלַי נַפְשִׁי.

אתה ה' תזכור כי נפשי תשוח עלי. ולפי זה ו' של ותשוח הוא ו' הביאור.

(כא) זֹאת אָשִׁיב אֶל לְבִי עַל כֵּן אוֹחִיל.

זאת - הדברים שיבואו בפסוקים הבאים, אותם אשיב אל לבי ועל כן אקווה לישועתך.

כב-לט התבוננות בדרכי השגחת ה':

(כב) חֲסָדֵי יְהוָה כִּי לֹא תִמְנֹו, כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו.

תמנו - החסדים לא תמו, והוא מקביל ל'לא כלו רחמיו'.

(כג) חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים, רַבָּה אֱמוּנָתְךָ.

כל בוקר מתחדשים חסדיך המרובים.

אמונתך - חסדך, וכך מצאנו בהרבה מקומות את המילה 'אמונה' מקבילה למילה 'חסד'. כמו 'וְאֱמוּנָתִי

וְחֲסָדֵי עַמּוֹ וּבִשְׂמֵי תְרוּם קַרְנֹו' (תהילים פט כה) 'וְחֲסָדֵי לֹא אֶפִיר מֵעַמּוֹ וְלֹא אֶשְׁקַר בְּאֱמוּנָתִי' (תהילים פט

לג) 'לְהַגִּיד בְּבִקְרַת חֲסָדֶיךָ וְאֱמוּנָתֶיךָ בְּלִילֹת' (תהילים צב ג) 'כִּי טוֹב ה' לְעוֹלָם חֲסָדֹו וְעַד דָּר דָּר אֱמוּנָתֹו' (תהילים ק ה).

(כד) חֲלָקֵי יְהוָה אָמַרְהָ נַפְשִׁי, עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ.

נפשי אמרה לי שה' הוא חלקי ולכן אקווה לישועתו.

(כה) טוֹב יְהוָה לְקוֹו, לְנַפֵּשׁ תִּדְרָשׁוּ.

לקוו - למי שמקווה לו.

(כו) טוב ויחיל ודומם, לתשועת יהוה.

טוב לאדם שיקווה לישועת ה' בשתיקה ומבלי להתרעם על מדות ה'.

(כז) טוב לגבר, כי ישא על בנעוריו.

עול - עול המוסר ויראת שמים.

(כח) ישב בדרך וידם, כי נטל עליו.

הסובל יסורים ישב לבדו בשתיקה של קבלת היסורים, שהרי ה' הטיל עליו את יסוריו.

(כט) יתן בעפר פיהו, אולי יש תקנה.

הסובל יכנע לבורא וישתחוה אליו עד שיבוא העפר בפיו, ועוד אפשר שענינו כענין הפסוקים הקודמים שיקבל יסוריו באהבה ולא יתלונן.

(ל) יתן למכהו לחי ישבע בחרפה.

הסובל יתן למכהו את הלחי שיכהו, גם כאן ענינו קבלת היסורים.

(לא) כי לא יזנח לעולם אדני.

(לב) כי אם הוגה, ורחם כרוב חסדו {חסדיו}.

כי - אפילו.

אפילו אם בתחילה יביא על האדם יגון, הרי אח"כ ירחם עליו ה' כרוב חסדיו.

(לג) כי לא ענה מלבו, ויגה בני איש.

כי ה' לא מענה ומביא יגון לאדם מרצון לבו אלא מפני שחטאו. ומפרט בפסוקים הבאים את מה ה' לא עושה.

(לד) לדכא תחת רגליו, כל אסירי ארץ.

לדכא - להשפיל.

(לה) להטות משפט גבר, נגד פני עליון.

(לו) לענות אדם בריבו, אדני לא ראה.

ה' לא רואה לעוות את דינו של אדם בריבו.

(לז) מי זה אמר ותהי, אדני לא צנה.

אחרי שאמר שה' עושה הכל בדין, בא לשלול פעולת אחר, ואמר: מי הוא זה שיוכל לאמר ולגזור על דבר, ודבר זה יקום ויהיה, אם ה' לא צוה שיהיה כך?

(לח) מפי עליון לא תצא, הרעות והטוב.

האדם הוא זה אשר מביא על עצמו במעשיו הטובים או הרעים, את הרעות והטובות. ואין זה רק מלבו של ה' בלי סיבה מצד מעשי האדם, ולכן:

(לט) מה יתאונו אדם חי, גבר על חטאו {חטאיו}.

לשם מה יתאונן האדם החי על צרותיו? ראוי לו שיצטער על חטאיו.

מ- סג התשובה, התפלה והגאולה :

(מ) נחפשה דרכינו ונחקרה, ונשובה עד יהוה.

(מא) נשא לבבנו אל פפים, אל אל בשמים.

כאשר נשא את כפינו לה', נשא אליו גם את לבבנו. נתוודה על עוונותינו, ונאמר :

(מב) נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת.

אנחנו פשענו וסרבנו לדברך, ולכן אתה לא סלחת והענשת אותנו. כמו שמפרט :

(מג) ספתה באף ותדפנו הרגת לא חמלת.

עשית מכעסך 'סוכה'.

(מד) סכותה בענן לך מעבור תפלה.

בפשטות: המשך לפסוק קודם, ה'אף' ששמת כסוכה ובגללו רדפת אותנו ולא חמלת, שימש גם כסכך למנוע את מעבר תפילותינו אליך.

(מה) סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים.

(מו) פצו עלינו פיהם כל איבינו.

(מז) פחד ופחת הנה לנו השאת והשבר.

היה לנו מאויבינו פחד ופחת, שאת ושבר.

פחת - בור, וכך ניבא ישעיה 'פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ, והנה הנס מקול הפחד ופל אל הפחת והעולה מתוך הפחת ילכד בפח' (כד יז-יח).

שאת - ענינו שממה וחורבן כמו 'שאו ערים מאין יושב ובתים מאין אדם והאדמה תשאה שמה' (ישעיה ו יא).

(מח) פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי.

פלג - נהר.

(מט) עיני נגרה ולא תדמה מאין הפגות.

נגרה - נוזלת.

תדמה - תעצר.

מאין הפגות - מבלי להפסיק. המי היא מי השלילה.

(נ) עד ישקיף וירא יהוה משמים.

(נא) עיני עוללה לנפשי מפל בנות עירי.

עיני גרמה צער לנפשי בגלל אשר ראתה את הנעשה לבנות עירי, המי היא מי הסיבה כמו 'מר לי מאד מקם' - בגללכם, ולא ממכם.

(נב) צוֹד צְדוּנִי כְּצַפּוֹר אֵיבֵי חֲנָם.

(נג) צָמְתוּ בְבוֹר חַיִּי וַיְדוּ אָבֶן בִּי.

צמתו - הכריתו.

לא די שהשליכו אותי בבור, אלא ידו אבנים לתוכו.

וגם:

(נד) צָפוּ מַיִם עַל רֹאשִׁי אֲמַרְתִּי נִגְזַרְתִּי.

בתוך הבור היו מים שצפו על ראשי, ובמצב זה אמרתי לעצמי: 'נִגְזַרְתִּי מִן הַחַיִּים.

אך למרות כל זה:

(נה) קָרָאתִי שְׁמֶךָ יְהוָה מְבוֹר תַּחְתִּיּוֹת.

מבור תחתיות - מתחתיות הבור.

(נו) קוֹלִי שָׁמַעְתָּ אֶל תַּעֲלָם אֲזַנְךָ לְרוֹחַתִּי לְשׁוֹעַתִּי.

בעבר: 'קוֹלִי שָׁמַעְתָּ', ועל כן עתה בקשתי: 'אֶל תַּעֲלָם אֲזַנְךָ'.

(נז) קִרְבַּתְּ בְּיוֹם אֶקְרָאָךָ אֲמַרְתָּ אֵל תִּירָא.

בעבר: 'קִרְבַּתְּ' אלי 'בְּיוֹם אֶקְרָאָךָ', ואז כאשר פניתי אליך בתפילה 'אֲמַרְתָּ אֵל תִּירָא'.

(נח) רַבַּתְּ אֲדוֹנֵי רִיבֵי נַפְשִׁי גְּאֹלְתָּ חַיִּי.

בעבר: 'רַבַּתְּ', אז גם 'גְּאֹלְתָּ'.

(נט) רְאִיתָהּ יְהוָה עֲוֹנֹתַי שְׁפָטָה מִשְׁפָּטִי.

ועתה: בצרתי זו 'רְאִיתָהּ הִ' עֲוֹנֹתַי' - העיוות שעשו לי, ולכן בקשתי: 'שְׁפָטָה מִשְׁפָּטִי'.

ומפרט מה ראה ה' שעשו הגוים:

(ס) רְאִיתָהּ כָּל נִקְמָתָם, כָּל מַחְשַׁבְתָּם לִי.

לי - עלי.

(סא) שָׁמַעְתָּ חֲרָפְתָם יְהוָה, כָּל מַחְשַׁבְתָּם עָלַי.

(סב) שָׁפְתֵי קָמִי וְהִגִּינוּם, עָלַי כָּל הַיּוֹם.

שפתי קמי - המשך לפועל 'שָׁמַעְתָּ' שבפסוק קודם, שמעת את דבר שפתי הקמים עלי ואת הגיונם שהם עלי ונגדי כל היום.

הגיונם - כמו 'וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה' (יהושע א ח) ובמצודות ציון: והגית - פעם תשמש לדבור, כמו (תהלים לה כח): ולשוני תהגה, ופעם תשמש למחשבה, כמו (שם מט ד): והגות לבי.

(סג) שִׁבְתָּם וְקִימָתָם הַבֵּיטָה, אֲנִי מִנְגִּינָתָם.

הבט על מה שהם עושים תדיר, בשבתם ובקומם, שתמיד הם שמחים ומנגנים לאידי.

סד- סו בקשה לנקמה מהאויבים :

(סד) תְּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל יְהוָה כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהָ.

(סה) תִּתֵּן לָהֶם מִגַּנֹּת לֵב תִּאֲלָתֶךָ לָהֶם.

מגנת לב - רש"י: שברון לב וכמו: 'מגן צריך בידך' (בראשית יד כ). וצ"ע שרש"י שם פירש: אשר הסגיר.

תאלתך - מלשון אלה וקללה.

(סו) תִּרְדֹּף בָּאֵף וְתִשְׁמַדֵּם מִתַּחַת שָׁמַי יְהוָה.

כנגד 'סכנתה באף ותרדפנו' עתה 'תרדף באף ותשמידם'.

הנה הובטח לישראל בנבואה 'אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלים' (דברים לב מא).

פרק ד

א- י תיאור הרעב בעיר

(א) אֵיכָה יוֹעַם זָהָב יִשָּׁנָה הַפֶּתֶם הַטּוֹב תִּשְׁתַּפְּכֶנָּה אַבְנֵי קִדָּשׁ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת.

יועם - יכהה, יחשך. וכלשון חז"ל: 'גחלים עוממות' (פסחים כז).

ישנא - ישתנה.

כתם - אחד ממניי הזהב, וכמו 'פתם פז' (שיר השירים ה יא).

אבני קדש - האבנים היקרות שהיו בחושן ואפוד.

'זהב' 'פתם' 'אבני קדש' - משל לבני ציון היקרים שבפסוק הבא.

(ב) בָּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְּסֻלָּאִים בַּפֹּז אֵיכָה נִחְשְׁבוּ לְנַבְלֵי חֲרָשׁ מַעֲשֵׂה יָדֵי יוֹצֵר.

המסלואים - הנחשבים, הנערכים. וכך 'לא תסלה... לא יערכנה' (איוב כח טז-יז). ובתרגום יונתן כאן: 'דמתילין', והיינו נמשלים. והשי' נתחלף בס'.

(ג) גַּם תַּנִּין {תַּנִּים} חָלְצוּ שָׂד הַיְנִיקוּ גּוּרֵיהֶן בַּת עַמִּי לְאַכְזָר כִּי עֲנִים {פְּעֵנִים} בַּמִּדְבָּר.

גם - אפילו, אפילו התנים חולצים שד, כדי להניק גוריהן, אבל בת עמי נעשו כאכזריות ודמו ליענים המפקירות בניהם. כמו 'כי תעזוב לארץ בציה... ותשפח כי רגל תזורה וחסית השדה תדושה', הקשיח בניה ללא לה' (איוב לט יד-טז).

תנים - רש"י: אף על פי שאכזרי הוא, כשרואה את בנו בא מרחוק רעב חולץ שדיו מתוך נרתיקו, שיש לו כיסוי על דדיו, ומוציאו מתוכו כדי שלא יראהו בנו מכוסה ויחזור לאחוריו.

(ד) דָּבֵק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל חֲפוֹ בַּצָּמָא עוֹלָלִים שָׁאֵלוּ לָחֶם פִּרְשׁ אֵין לָהֶם.

כיון שהאמהות לא הניקו את בניהם, דבקה לשון היונקים אל חיכם, והעוללים שבקשו לחם (להבדיל מהיונק שאינו יודע 'לבקש' את מזונו) לא היה מי שיפרוס להם לחם מרוב רעב.

(ה) הָאֲכָלִים לְמַעַדְנִים נִשְׁמוּ בַחֲצוֹת הָאֲמָנִים עָלֵי תוֹלַע חֲבָקוּ אֲשַׁפְתוֹת.

אותם אלו שהיו רגילים לאכול מעדנים, היו שוממים בחוצות. אותם שהיו מורגלים על ידי אומניהם ללבוש או לשכב על בגדי תולעת שני, הם שכבו (או חפשו אוכל) על האשפתות.

נתקיים מה שנאמר להם בתוכחה: 'הֲרָכָה בְּךָ וְהִעֲנָה'... (דברים כח נו).

(ו) וַיִּגְדַל עֵזוֹן בַּת עַמִּי מִחֲטָאת סֹדִם הַהִפּוּכָה כְּמוֹ רָגַע וְלֹא חָלוּ בָּהּ יַדַּיִם.

עוון ישראל היה גדול יותר מחטאות סדום, שהרי סדום נהפכה ברגע אחד לעומת ירושלים שסבלה בשנות המצור, וסדום לא נגעו בה ידי אויב לעומת ירושלים שסבלה עינויים מהאויבים.

עוון - חטא, ולעיתים פירושו העונש על החטא. וכאן מתיישב בשני האפשרויות.

(ז) זָכוּ נְזִירֵיהָ מִשְׁלַג צָחוּ מִחֲלָב אֲדָמוּ עֵצָם מִפְּנֵינִים סִפִּיר גְּזָרְתָם.

בעבר: היו שריה בהירים יותר מלובן השלג והחלב, מראה פניהם היה יותר אדום מן הפנינים, תבנית גופם היה דומה לאבן 'ספיר'.

עצם - רש"י: מראה, כמו 'וכַעֲצָם הַשָּׁמַיִם' (שמות כד י) ובאונקלוס: וכמחזי שמיא.

(ח) חֲשַׁךְ מִשְׁחֹר תְּאָרָם לֹא נִכְרוּ בַחֲצוֹת צָפַד עוֹרָם עַל עֲצָמָם יָבֵשׁ הָיָה כְּעֵץ.

ועתה: מראם חשך יותר מהצבע השחור, (ההיפך מהשלג והחלב), מי שיפגוש אותם החוצות לא יכיר אותם מרוב שנשתנו ממצבם, עורם נקמט ונדבק לעצמותיהם ונהפך להיות יבש כעץ (אולי גם זה היפך המרקם הרך של השלג והחלב).

(ט) טוֹבִיִּים הָיוּ חֲלָלֵי חֶרֶב מִחֲלָלֵי רָעַב שֶׁהֵם יְזוּבוּ מִדְּקָרִים מִתְּנוּבוֹת שְׂדֵי.

טוב חלקם של חללי החרב יותר מחלקם של חללי הרעב.

שהם - חללי החרב, וכוונתו שאמנם חללי החרב זבו דם כאשר היו מדוקרים, אבל הם מתו כשהם שבעים מתנובות השדה לעומת חללי הרעב שמתו בייסורים.

(י) יַדַּי נְשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בְּשִׁלּוֹ יִלְדִיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לְמוֹ בְּשֶׁבֶר בַּת עַמִּי.

הנשים הרחמניות נהגו עתה באכזריות ובשלו במו ידיהם את ילדיהם, ואחר הבישול היו הילדים למאכל בשבילם, מרוב השבר של העם.

נתקיים מה שנאמר התוכחה: 'וְאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר בְּנֵיכֶם וּבָשָׂר בְּנִתְיֶכֶם תֹּאכְלוּ' (ויקרא כד כט) 'הֲרָכָה בְּךָ וְהִעֲנָה... תִּרְעַע עֵינָה... וּבְשִׁלְיֹתָהּ הַיּוֹצֵאת מִבֵּין רַגְלֶיהָ וּבִבְנֵיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד כִּי תֹאכְלֶם בַּחֲסָר כֹּל בַּסֶּתֶר בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצִיק לְךָ אֵיבֶךָ בְּשַׁעֲרֵיךָ' (דברים כח נו-נז)

יא- כ חורבן העיר והממלכה

(יא) כָּלָה יְהוָה אֶת חֲמַתוֹ שֶׁפָּךְ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיִּצַּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וְתֹאכַל יְסוּדֹתֶיהָ.

ה' כלה את חמתו כאשר שפך את חרונו והצית אש בציון ששרפה את יסודות העיר.

(יב) לֹא הָאֲמִינוּ מַלְכֵי אֲרָץ וּפְלִ {כָּל} יֹשְׁבֵי תְּבֵל, כִּי יָבֹא צָר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם.

ירושלים היתה עיר גדולה וחזקה ('רַבְּתֵי עָם' 'רַבְּתֵי בְּגוּזִים' 'שְׁרָתֵי בְּמַדִּינוֹת') ולכן מלכי האומות וכל העמים

לא האמינו שיוכל צר אויב להכנס בשערי העיר.

ואם ירושלים נכבשה, אין זה אלא מפני עוונותיה, ומפרט :

(יג) מחטאת נביאיך עונות כהניך, השפכים בקרבה דם צדיקים.

נביאי השקר שחטאו ולא הוכיחו את העם, וכן הכהנים שעשו עוונות, וכך ניבא ירמיה 'כי גם נביא גם כהן חנפו גם בביתי מצאתי רעתם' (ירמיה כג יא), הם שגרמו לשפיכת דם הצדיקים.

(יד) נעו עוררים בחוצות נגאלו בדם, בלא יוכלו יגעו בלבשיהם.

העוררים נעו בחוצות, נתקלו במתים והתלכלכו בדם, עד שלא יכלו אחרים לגעת בלבושם.

(טו) סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו פי נצו גם נעו, אמרו בגוים לא יוסיפו לגור.

ואז קראו אל העוררים: סורו, סורו מעלינו ואל תגעו בנו כי התלכלכתם בדם. וכך גם הגוים קראו לישראל: לא תוסיפו לגור במנוחה.

(טז) פני יהוה חלקם לא יוסיף להביטם, פני כהנים לא נשאו זקנים {וזקנים} לא חננו.

ה' נתן בישראל 'פני זעם' ולא המשיך להביט ולהשגיח עליהם, וזה גרם שיתחלקו באומות. האויבים לא נשאו את פני הכהנים ולא רחמו על הזקנים.

כך נאמר בתוכחה 'ונתתי פני בכם' (ויקרא כו יז) 'ישא יהוה עליך... גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחן' (דברים כח מט-נ).

(יז) עודינה {עודינה} תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל, בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושע.

גם כאשר באה עלינו הרעה, עדיין היו עינינו כלות לעזרה שהייתה בסוף 'הבל', ובזמן הצפיה צפינו לישועה מגוי שלא יושע.

הגוי שישראל ציפו שיעזור הוא מצרים 'הנה חיל פרעה היצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים, ושבו הפסדים ונלחמו על העיר הזאת ולכדה ושרפה באשי' (ירמיה לו ז).

(יח) צדו צעדינו מלכת ברחבותינו, קרב קצינו מלאו זמינו כי בא קצינו.

האויבים ארבו כצידים לצעדינו, ומנעו מאתנו ללכת ברחבותינו. סופינו קרב וימינו התמלאו כי בא זמן סופינו.

צדו - ארבו, כמו 'ונאשר לא צדה' (שמות כא ג).

(יט) קלים היו רדפינו מנשרי שמים, על ההרים דלקנו במדבר ארבו לנו.

רודפינו היו קלים בריצתם מנשרי השמים, וכך נאמר בתוכחה 'ישא יהוה עליך גוי מרחק מקצה הארץ כפאשר ידאה הנשר' (דברים כח מט), הם רדפו אחרינו על ההרים, וארבו לנו במדבר.

דלקונו - רדפנו, כמו 'מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי' (בראשית לא לו).

במדבר - כנראה מדבר יהודה.

(כ) רוח אפינו משיח יהוה נלכד בשחיתותם, אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים.

משיח ה' - תרגום: הוא יאשיהו שנהרג ע"י פרעה נכה מלך מצרים. אבן עזרא: הוא צדקיהו שנתפס (-נלכד)

על ידי חיל כשדים. רשב"ם: הוא גדליהו בן אחיקם שנהרג על ידי ישמעאל בן נתניה.

כא- כב עונש האויב וגאולת ישראל

(כא) שִׁישִׁי וְשִׁמְחֵי בַת אֲדוֹם יוֹשְׁבֵתִי { יוֹשְׁבֵת } בְּאַרְץ עוֹץ, גַּם עֲלִיךָ תַעֲבֹר כּוֹס תִּשְׁכַּרְי וְתִתְעָרִי.

ציווי דרך לעג: שישוי ושמחי לפי שעה, אבל גם עליך תבוא כוס של פורענות, ממנה תשתי עד כדי שכרות ותקיא.

הנביא עובדיה הזהיר את אדום: 'ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו, ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם, ואל תגדל פיך ביום צרה, אל תבוא בשער עמי ביום אידם, אל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו, ואל תשלחנה בחילו ביום אידו, ואל תעמד על הפרק להכרית את פליטיו, ואל תסגר שרידיו ביום צרה, כי קרוב יום יהנה על כל הגוים, כאשר עשית יעשה לך גמלך ישוב בראשך, כי כאשר שתיתם על הר קדשי ישתו כל הגוים תמיד ושתו וקעו ונהיו פלוא היו' (עובדיה א יב-טז) אך כיון שעברו על אזהרתו ושמו ושמו על מפלת האח 'ישראל' יענשו.

(כב) תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך, פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך.

תם עונשך בת ציון, אחרי גלות אדום ה' לא יוסיף להגלותך, ובאותו זמן שיסתיים גלותך יפקוד ה' את עוונות אדום ויגלה את כל חטאם.

פרק ה

א-י הנישול, השעבוד והרעב

(א) זָכַר יְהוָה מָה הָיָה לָנוּ, הַבֵּיט { הַבֵּיטָה } וּרְאֵה אֶת חַרְפְּתָנוּ.

(ב) נַחֲלָתָנוּ נִהְפְּכָה לְזָרִים בְּתֵינוּ לְנֹכְרִים.

(ג) תּוֹמִים הָיִינוּ אֵין { וְאֵין } אֵב, אִמְתֵּינוּ כְּאִלְמָנוֹת.

אמותינו כאלמנות - ולא אלמנות ממש, כי נשי השבויים אינן יודעות אם בעליהן עוד בחיים.

(ד) מִיֵּמֵינוּ בְּכֶסֶף שְׁתִּינוּ, עֲצִינוּ בְּמַחִיר גְּבֹאוּ.

את המים שבבורותינו אנו צריכים לקנות בכסף מאויבינו כדי לשתותם, את העצים שצומחים בנחלתנו אנו מקבלים תמורת מחיר.

(ה) עַל צְנֹאֲרֵנוּ נִרְדְּפָנוּ, יִגְעָנוּ לֹא { וְלֹא } הוֹנַח לָנוּ.

וכך נאמר בתוכחה: 'ונתן על ברזל על צנארכך' (דברים כח מ).

(ו) מְצָרִים נָתַנוּ יָד, אֲשׁוּר לְשִׁבְעֵ לְחָם.

הושטנו יד למצרים שיעזרו לנו, ובקשנו מאשור שישביעונו לחם.

(ז) אֲבֹתֵינוּ חָטְאוּ אֵינִם { וְאֵינִם } אֲנַחְנוּ { וְאֲנַחְנוּ } עֹנִיתֵיהֶם סָבְלוּנוּ.

(ח) עֲבָדִים מְשָׁלוּ בָנוּ פֶּרֶק אֵין מִיָּדָם.

עבדים - בני חם שניתן כעבד לשם.

(ט) בְּנַפְשׁוֹ נָבִיא לְחַמְנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר.

בסכנת נפשות מפני חרב האויבים שבמדבר אנו מביאים את מזונותינו אל בתינו.

(י) עוֹרְנוּ פְתוּר נִכְמְרוּ מִפְּנֵי זְלַעְפוֹת רָעַב.

עורו של כל אחד מאתנו נצטמק מפני שריפת הרעב את הגוף.

יא- יח ההתעללות בגוף ובנפש

(יא) נָשִׁים בְּצִיּוֹן עָנוּ בְּתֵלֶת בְּעָרֵי יְהוּדָה.

האויבים ענו את הנשים: הנשואות - עונו בציון, והבתולות - עונו בערי יהודה.

(יב) שָׁרִים בְּיָדָם נָתְלוּ פְּנֵי זְקֵנִים לֹא נִהְדְּרוּ.

לא נהדרו - לא קבלו הדר, כבוד.

(יג) בַּחֲוָרִים טָחוּן נִשְׂאוּ וּנְעָרִים בְּעֶץ פְּשָׁלוּ.

על הבחורים הוטל להרים את אבני הטחינה, והנערים כשלו ממשא העץ.

(יד) זְקֵנִים מִשְׁעַר שַׁבְּתוֹ בַּחֲוָרִים מִנְּגִינְתָם.

השופטים פסקו מלשבת בשער העיר לשפוט את העם, הבחורים פסקו מלנגן.

(טו) שַׁבַּת מְשׁוּשׁ לִבְנוֹ נִהְפַךְ לְאַבָּל מַחֲלָנוּ.

(טז) נִפְלָה עֶטְרַת רֹאשׁוֹ אוֹי נָא לָנוּ כִּי חָטְאנוּ.

(יז) עַל זֶה הָיָה דָוָה לִבְנוֹ עַל אֱלֹהִים חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ.

על זה האמור בפסוק הבא היה לבנו כואב ועינינו חשוכות.

(יח) עַל הַר צִיּוֹן שְׁשָׁמִם שׁוֹעֲלִים הִלְכוּ בָּו.

דרך השועלים (אולי זהו 'תן' בימינו) להתהלך בחרבות, כמו שכתוב 'פְּשָׁעֵלִים בְּחַרְבוֹת' (יחזקאל יג ד), וכיון שהר ציון שומם אין מי שיבריא אותם.

הר ציון שומם, אבל מלכות ה' לא בטילה, ועל זה אומר:

יט- כב תפילה להשבת השכינה לישראל

(יט) אֲתָה יְהוָה לְעוֹלָם תִּשָּׁב כְּסֶאֶךָ לְדָר וָדוֹר.

וכיון שכך:

(כ) לָמָּה לְנַצַּח תִּשְׁפָּחֵנוּ תַעֲזֹבֵנוּ לְאֶרֶץ יָמִים.

(כא) הַשִּׁיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנִשְׁוֹב { וְנִשְׁוֹבָה } חֲדָשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם.

(כב) כִּי אִם מֵאִס מֵאִסְתָּנוּ קִצַּפְתָּ עָלֵינוּ עַד מְאֹד.

אפילו אם מאסת וקצפת עלינו עד מאד, נבקש ממך: 'הַשִּׁיבֵנוּ'.